

WARWICK BALL

Warwick Ball Avustralya doğumlu, Ortadoğu uzmanı bir arkeologdur. Ürdün, İran, Irak, Suriye ve Afganistan'da kazılara katılmış, çoğunu yönetmiş ve bu alanda birçok kitaba imza atmıştır. Bu kitaplardan biri, günümüzde güvenlik nedeniyle gezilmesi çok zor olan Afganistan'daki önemli arkeolojik alanların anlatıldığı, *The Monuments of Afghanistan: History, Archaeology and Architecture* ["Afganistan'ın Anıtları: Tarih, Arkeoloji ve Mimari"] adlı kitabıdır. Ayrıca, *Asia in Europe and the Making of the West* [*Avrupa'daki Asya ve Batı'nın Şekillenışı*] adıyla dört ciltlik bir dizi hazırlamıştır. Bu dizinin tamamı Ayrıntı Yayınları tarafından yayımlanacaktır. Dizinin kitapları şunlardır:

Out of Arabia: Phoenicians, Arabs, and the Discovery of Europe
[*Arabistan'dan Öteye: Fenikeliler, Araplar ve Avrupa'nın Keşfi*]
Towards One World: Ancient Persia and the West
[*Tek Dünyaya Doğru: Antik İran ve Batı*]
Sultans of Rome: The Turkish World Expansion
[*Roma'nın Sultanları: Türklerin Dünyaya Yayılışı*]
The Gates of Asia: The Eurasian Steppe and the Limits of Europe
[*Asya'nın Geçitleri: Avrasya Stepleri ve Avrupa'nın Sınırları*"]

Ayrıntı: 1039
Tarih Dizisi: 22

Roma'nın Sultanları
Türklerin Dünyaya Yayılışı
Avrupa'daki Asya ve Batı'nın Şekillenışı: (Cilt 3)
Warwick Ball

Kitabın Orjinal Adı
Sultans of Rome
The Turkish World Expansion

© Warwick Ball, 2012

İngilizceden Çeviren
Ahmet Aybars Çağlayan

Yayıma Hazırlayan
Y. Emre Ceren

Son Okuma
Ahmet Batmaz

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarım
Gökçe Alper

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: Aralık, 2016
Baskı Adedi 1000

ISBN 978-605-314-150-1
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No:3 Çağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi

facebook.com/ayrintiyayinevi

instagram.com/ayrintiyayinlari

Avrupa'daki Asya ve Batı'nın Şekillenışı
Kültürlerin Asya'dan Avrupa'ya yayılışını inceleyen dört ciltlik bir dizi

Cilt 3

Roma'nın Sultanları

Türklerin Dünyaya Yayılışı

Warwick Ball

Tarih Dizisi

Savaş Alanı Olarak Tarih
XX. Yüzyılın Zorbalıklarını Yorumlamak
Enzo Traverso

İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu
Kişisel Gözlemlerden ve Otantik Kaynaklardan
Friedrich Engels

Cihan Harbine Doğru Türkiye
Kişisel Gözlemlerden ve Otantik Kaynaklardan
Parvus Efendi

Bir Yeniçerinin Hatıraları
Konstantin Mihailoviç

Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler
George Haupt & Paul Dumont

Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam II
F. W. Hasluck

Arabistan'dan Öteye
Warwick Ball

Bizans Dünyası Cilt 1
Cécile Morrisson

Coğrafya Her Şeyden Önce
Savaş Yapmaya Yarar
Yves Lacoste

Halk İstiyor
Gilbert Achcar

Zapata ve Meksika Devrimi
John Womack

Modern Dünyanın Doğuşu
Sir Christopher Alan Bayly

Tek Dünyaya Doğru
Warwick Ball

Ermeni Halkının Tarihi
Der: Gérard Dédéyan

Mısır'ın Uzun 19. Yüzyılı: Modernleşme, Merkezileşme
Özge Özkoç

Özel Görevler
İstenmedik Bir Tanığın, Bir Sovyet İstihbarat Şefinin Anıları
Pavel Sudoplatov

Komün
Tarih ve Anılar
Louise Michel

Yahudi Modernitesinin Sonu
Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi
Enzo Traverso

Müslüman Kardeşler
Muhalefetten İktidara
Alison Pargeter

Grethe ve Sevgin'e

İçindekiler

Diziye Giriş	9
Çevirmenin Notları.....	11
Harf Çevirisi Hakkında Not.....	13
Harita ve Planlar	16
Resim Listesi	17
Önsöz	22
1. Giriş: Türkler ve Türklük	31
2. Dişi Kurt'un Soyundan Gelenler	45
3. Türkler Batıya Doğru Yol Alıyor.....	54
4. İslamiyet'in Cazibesi	70
5. Roma'nın Sultanları.....	81
6. Bir Türk Dünyası.....	99
7. Bosporos'un Karşı Yakası.....	109
8. Akdeniz ve Muhteşem Süleyman Devrinde Akdeniz Dünyası	125
9. Türkiye Dalgalara Hükmettiğinde.....	145
10. Avrupa'nın Hasta Adamı	164
Kaynakça	179
Dizin.....	188

Diziye Giriş

Her kültür, tarihi kendisiyle ilişkisi çerçevesinde ele alır. Dolayısıyla on dokuzuncu yüzyıldan bu yana dünya tarihine yaklaşımımızın Avrupa merkezli olması şaşırtıcı değildir. Belki de bu tarafgirlik dünyanın en güçlü ülkelerinin pek çoğunun Avrupa kültüründe kök salması yüzünden abartılmış ve hem “Batı” kavramı hem de “Batılılık” neredeyse karmaşık bir kültürler kümesinin basmakalıp ve kaba bir ambalajı haline gelmiştir.

Böylesi bir yaklaşımın doğru olup olmadığı, “Batı” ne kadar “Batılı”dır sorusunu akla getirir. Başka bir deyişle, “Batılılık” aynı zamanda bünyesinde muazzam ölçüde “Doğululuk” da barındırır. Bu nedenle Avrupalıların dünya çapında etkili geleneksel yaklaşımları –Avrupa merkezliliğin doğruluğu veya yanlışlığına (ki kendi içinde doğru olabilir) aldirmaksızın– iki açıdan tartışılmalıdır. Bir kere, Avrupa’ya yayılan topluluklar Doğu’dan gelmişlerdir. Ayrıca, bu kadar “Avrupalı” saydığımız uygarlık aynı ölçüde Asyalıdır. Zaten galebe çalan teması tarif edip yarattığı sonucu incelerken, “Avrupalılığın” ne anlama geldiğini açıklamak zorlaşır. Nihayetinde “doğu” ve “batı” uygarlıkları ne münhasır, ne de birbirinin zıddıdır. Uzun lafın kısası, ortaya pekâlâ şu soru atılabilir: “Avrupa” nedir?

Arapların ve Türklerin –veya Fenikelilerin, İskitlerin, Perslerin, Yahudilerin, Hunların ve Moğolların– hem Avrupa hem de Asya uygarlığının parçası olduğunu inkâr etmek sadece kanıtlara açıkça meydan okumak değildir. Bu uygarlığımızın en önemli bazı eserlerini de görmezden gelmektir: Onlar en az Yunan, Romen, Norman ve Slav parçalarımız kadar varlıkları tanınması gereken ayrılmaz parçalarımızdır. Fenikeliler, Persler, Araplar, Türkler, Moğollar, hepsi Avrupa tarihinin bir parçasına, hem Avrupalı hem de Asyalı bir parçasına, Avrupa’yı tanımladığı kadar, onu Avrupa yapan bir parçasına da şekil vermişlerdir. Nitekim Romen veya Norman istilaları da, en az Arap ve Türk istilaları kadar, “Avrupa’ya yönelik saldırılardı”.

Bu dizide niyetim ne Doğu’yu Batı’yla yarıştırmak, ne de “her şeyin Doğu’dan çıktığını” ispata çalışmaktır. Avrupa’nın alışılmalı sınırlarını

larının ötesindeki, az çok batıya doğru yayılan kültürlerin etkilerini –“Avrupa'nın yayılımının” muadilini– ele almak istiyorum. Avrupa tarihi, çok eski zamanlardan beri, hem de girift bir şekilde Doğu kökenli topluluklar ve kültürlerle bağlantılı olagelmıştır. Bu fevkalade zengin ve karmaşık bir ilişkidir. Avrupa sadece bu ilişkiden doğup kendini bulmamış, tarihinin her aşamasında doğudaki toprakların derin etkisi altında da kalmıştır. Bu dizi işte o ilişkinin hikâyesidir. Yani Avrupa'nın kendi hikâyesidir.

- I. CİLT*   *ARABİSTAN'DAN ÖTEYE: FENİKELİLER, ARAPLAR VE AVRUPA'NIN KEŞFİ*
- II. CİLT*   *TEK DÜNYAYA DOĞRU. ANTİK İRAN VE BATI*
- III. CİLT*   *ROMA'NIN SULTANLARI: TÜRKLERİN DÜNYAYA YAYILIŞI*
- IV. CİLT*   *THE GATES OF ASIA: THE EURASIAN STEPPE AND THE LIMITS OF EUROPE [“ASYA'NIN GEÇİTLERİ: AVRASYA STEPLERİ VE AVRUPA'NIN SINIRLARI”]*

Çevirmenin Notları

Grek/Yunan: Yunanlara Türkçe kaynaklarda Grek, Yunan, Helen, hatta Rum denilmektedir. Grek kelimesi Latince'den, Yunan kelimesi Farsçadan, Helen kelimesi Yunancadan, Rum kelimesiyse Arapçadan gelmektedir. Bu kelimeler bazen aynı "kavmi", bazen de farklı etnik kökenlere sahip ama aynı coğrafi bölgede yaşayanları tanımlamak için kullanılmıştır. Örneğin Arapça Romalı kelimesinden kaynaklanan Rum kelimesi, ister Müslüman isterse gayri Müslim olsun, zaman zaman neredeyse bütün Osmanlı tebaası için kullanılmıştır. Yazar Warwick Ball'un bu dizinin İkinci Cilt'inde parmak bastığı gibi, Yunan kelimesi İon kelimesinden türemiştir ve Doğu dillerinin çoğuna da bu kökten kaynaklanan benzer kelimeler yerleşmiştir. Dolayısıyla dizi boyunca (artık yer etmiş Grekoromen, Grek-Pers Savaşları gibi "özel adlar" dışında) Yunan kelimesi kullanılacaktır.

Pers/Fars/İrânlı: Fars ve Farsça kelimeleri dilimize Arapçadan geçmiştir. Bu kelimelerin kaynağı İnan, hatta dünya tarihine damgasını vuran Ahemeniş hanedanının (Pers İmparatorluğu'nun) anayurdu Persis (Farsçası: Parsa) kelimesidir. Ancak söz konusu dile Farsça denilmesine rağmen, "kavmin" adı olarak literatürde Farslar değil, Persler kelimesi yer etmiştir. Oysa Yunanlar ve Yunanca kelimelerinde olduğu gibi, belki de (Farsça konuşanlar anlamında) Farslar ve Farsça demek daha doğrudur. Osmanlıcadaysa "İrânlılara" Arap olmayan anlamında Acemler denilmiştir. Persler, Medler gibi Hint-Avrupa halklarının en önemlilerindedir ama İnan tarihine damgasını vuran Partlar ve Sasaneler de bulunmaktadır. Bununla birlikte dizi boyunca yerine göre –bir genelleme olarak– Persler ve/veya İrânlılar kelimeleri kullanılacaktır.

Köşeli Parantezler: Okurun dikkatini dağıtmamak amacıyla mümkün olduğunca ilave dipnotlardan kaçınılmıştır. Bunların yerine köşeli parantez kullanılarak metnin içinde açıklama yapılmıştır. Bir başka deyişle bunları yazar Warwick Ball'un kullandığı "()" veya "{}" işaretlerinden ayırmak için "[]" işaretleri kullanılmıştır.

Alıntılar/Kaynakça: Alıntılar (aksi belirtilmedikçe) elinizdeki metnin İngilizcesi esas alınarak Türkçeleştirilmiştir. Dolayısıyla alıntı yapılan eserin –yayımlanmışsa– Türkçesiyle uyuşmayabilir. Kaynakça’da alıntı yapılan veya yararlanılan eserlerin –yayımlanmışsa– Türkçesine de yer verilmiştir. Ancak bu çevirilerin bulunabilirliği veya kalitesi garanti edilemez. Ayrıca orijinalinde belirtilen sayfa numaralarıyla Türkçesindeki sayfa numaraları birbirini tutmayabilir.

“Dizim” Hataları ve/veya Yanlış Anlaşılabilir İfadeler: Orijinal metindeki bazı “dizim” hatalarıyla, yanlış anlaşılabilir ifadeler yazara danışılarak düzeltilmiş/değiştirilmiştir.

Harf Çevirisi Hakkında Not

Bu kitap Avrasya'nın tam bir başından bir başına uzanan devasa bir dil yelpazesinden kaynaklanan özel isimler içermektedir. Bu yüzden her duruma uyan tek bir yöntem gütmek imkânsızdır. Çoğu zaman harf çevirisinin katı kuralları yerine geleneksel kullanımları tercih ettim. Ayrıca okuma kolaylığı için elden geldiği kadar çağdaş Türk alfabesindekilerden başka ayırıcı işaret yazmaktan da kaçındım. Çinli adlarının neredeyse istisnasız modernden çok tarihi bir bağlamda olmalarından ötürü, günümüzün standardı Pinyin'den * ziyade daha eski Wade-Giles** sisteminden faydalandım (örneğin Xiongnu yerine Hiung-nu [veya Hsiung-nu, okunuşu Şyung-nu] yazdım). Elbette buna rağmen bazı tutarsızlıklar bir Sinolog'un gözüne çarpacaktır. Farsça ve Arapça içinse en akla uygunu, sözünü ettiğim gibi ayırıcı işaretlerin ihmaline rağmen, *Iran* dergisince benimsenen düzeltilmiş *Encyclopedia of Islam* ["İslam Ansiklopedisi"] sistemidir. Ne var ki bu sistem, pek fikir birliğinin bulunmadığı Orta Asya'ya özgü Türk dilleri için kullanıldığında çökmektedir (Örneğin *Karakhanid* mi *Qarakhanid* mi [ikisi de Karahanlı demektir]? *Kagan*, *Khaqan* veya *Kaghan* [üçü de Kağan veya Hakan yani Hanların Hanı anlamına gelir]? Hepsi kullanılmıştır– sonucusu da hiçbir standardın bulunmadığı bir Avar/Juan-Juan [Cücen] kelimesidir). Türkçe kelime ve adlarsa kitap boyunca kısmen değiştirilmiş modern standart Latin alfabesiyle yazılmış ve okura yardımcı olmak için bu değişiklikler aşağıda açıklanmıştır. Ancak Türkçe bir kelimenin İngilizcede daha alışlageldik bir şekli ortaya çıktığında, bunu tercih ettim (örneğin Paşa yerine *Pasha*). Gene de bu sistem modern Türkiye'nin doğusundaki, eski ve çağdaş çoğu Türkçe ve Türkçeyle akraba dil ve lehçelerde işe yaramamaktadır (örneğin modern Türkçede ünsüz "ğ" hiç telaffuz edilmez ama daha doğudaki Türkçede –Arapça "ğayn" harfinin okunuşuna yaklaşarak– "gh" diye söylenir). Bunların hiçbirinin

---

* Çin yazı dilini Latin harfleriyle yazmak için geliştirilen, Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmi çeviri yazı (transkripsiyon) sistemi diğer adıyla Çin fonetik alfabesi. (ç.n.)

** Çin yazı karakterlerinin batılılarca daha kolay okunup yazılabilmesi için Thomas Francis Wade tarafından geliştirilen, Herbert Allen Giles tarafından da bazı değişiklikler yapılan çeviri yazı sistemi. (ç.n.)

hadiseler veya görüşlerim üzerinde en ufak bir etkisi olmayacağından hareketle okurun adaletine sığınmaktan başka çarem yok.

TÜRK ALFABESİ*

Türkçe, Atatürk'ün 1923'teki reformlarına kadar Arap alfabesiyle yazılıyordu. Genelde sanıldığı gibi aksine Atatürk'ün Latin alfabesine geçişi ile de Müslüman karşıtı bir hareket değildi. Bu değişiklik sırf Arap alfabesinin Türkçe için hiç de uygun olmayışı nedeniyle yapılmıştı: Arap alfabesinde sadece üç ünlü varken, Türkçede çok sayıda sesli harf mevcuttur ve bu dilin grameri baştan aşağı ünlülere dayanır. Dolayısıyla Latin alfabesini kullanmak için bile birkaç ilave ünlü icat edilmesi gerekmiştir.

Geliştirilen yeni Türkçe Latin alfabesi bize epeyi şaşırtıcı gelebilir ama *tamamen* fonetiktir. Bu yüzden aşağıdaki basit kuralları kullanarak herhangi bir Türkçe kelimeyi layıkıyla telaffuz edebilirsiniz.

A a	“gnat” [sivrisinek] kelimesindeki “a” gibi söylenir
C c	“outrageous” [rezil, zalim] kelimesindeki “geo” gibi söylenir
Ç ç	“contentious” [kavgacı, tartışmalı] kelimesindeki “tı” gibi söylenir
E e	“heaven” [cennet] kelimesindeki “ea” gibi söylenir
F f	“cough” [öksürük] kelimesindeki “gh” gibi söylenir
G g	“guilty” [suçlu] kelimesindeki “gu” gibi söylenir
Ğ ğ	“ptarmigan” [kar tavuğu] kelimesindeki “p” veya “yacht” [yat] kelimesindeki “ch” veya “night” [gece] kelimesindeki “gh” gibi söylenir
İ i	(noktalı) “women” [kadınlar] kelimesindeki “o” gibi söylenir
I ı	(noktasız) “woman” [kadın] kelimesindeki “a” gibi söylenir
J j	“treasure” [hazine] kelimesindeki “s” gibi söylenir
O o	“yacht” [yat] kelimesindeki “a” gibi söylenir
Ö ö	“ugh” [öf] kelimesindeki “ugh” gibi söylenir
Ş ş	“pernicious” [ölümcül] kelimesindeki “cio” gibi söylenir
U u	“took” [aldı, götürdü] kelimesindeki “oo” gibi söylenir
Ü ü	“dew” [çiğ] kelimesindeki “e” gibi söylenir
Z z	“business” [iş] kelimesindeki “si” gibi söylenir

* Bu pasaj Türkçeye tamamen yabancı okurlar için yazılmıştır. Dolayısıyla Türkçeleştirilmesi zorunlu değildi. Hatta çevirisi bazı okurlarca “anlamsız” bulunabilir. Ancak ilginçliği ve kaynak metnin eksiksiz çevirisi ilkesiyle Warwick Ball'un çabasına saygı gereği gene de Türkçeleştirilmiştir. (ç.n.)

Şimdi kimin alfabesi daha şaşırtıcı acaba?

Artık yukarıdaki basit kurallar sayesinde “ofis”, “kuaför” veya “şarküteri” gibi garip Türkçe kelimeleri tercüme edebilirsiniz*.

---

* Türkçeye Fransızcadan geçen ve İngilizcede de kullanılan bu kelimeler İngilizcede sırasıyla “office”, “coiffeur” ve “charcuterie” diye yazılır ve aynen Türkçedeki gibi telaffuz edilir. (ç.n.)

Harita ve Planlar

1. Günümüzde Türkçe konuşanlar dünyasının şematik haritası	36
2. 2011 Türk Hava Yolları uçuş noktaları haritası	38
3. Birinci ve İkinci Türk İmparatorlukları (Sinor'unki örnek alınarak 1990)	57
4. Gazneli ve Karahanlı İmparatorlukları	77
5. [Büyük] Selçuklu İmparatorluğu	83
6. Anadolu Selçukluları (Turan'ınki örnek alınarak 1970)	92
7. Bir Türk Dünyası	101
8. Osmanlı İmparatorluğu zirvesindeyken	112